

שיעורי שלמה

שיעורי הרב: <http://shlomo-aviner.net> *****

פרשת בא: עושר, כבוד וגבורה בבניין ישראל

בפרשתנו אומר הקב"ה למשה (שמ' יא,ב):

"דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב" כמה קושיות יש כאן.

א. וכי כסף וזהב הם מהדברים החשובים ומהותיים לנו עד כדי כך שכתבה על כך התורה במפורש?

ב. לגבי המילה: "וישאלו" - והרי השאלה יש להחזירו? האם החזירו?
ג. סגנון האמירה.

עוד קודם אמר ד' למרע"ה במעמד הסנה שיצטרכו לקחת כסף וזהב. (ג,כב): "ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים והיה כי תלכון לא תלכו ריקם. ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות, ושמתם על בניכם ועל בנותיכם ונצלתם את מצרים". אגב, על כל ארבעת המקומות (יפורטו להלן) שנאמר "וינצלו" מתרגם אונקלוס: "ירוקנו". המיוחד כאן (שמות יא,ב) הוא סגנון הפניה: "דבר נא". והרי באף מצווה לא מצאנו סגנון כזה). ואמנם כתוב: "ויתן ד' את חן העם בעיני מצרים" (יא,ג).

(אגב, יש כאן רמז למצב הצניעות אצל המצרים. נאמר 'שמלות לבניכם ולבנותיכם' לא נאמרה מילה כגון 'עבורכם'. זה היות והשמלות של הנשים המצריות היו קצרות ולכן התאימו לילדות או לילדים הקטנים שלנו

וינצלו את מצרים

לכאורה יש כאן ענין לא מוסרי. "וינצלו את מצרים" כפי שאמרנו, אונקלוס מתרגם: "תרוקנו". ידועה הגמרא בסנהדרין צא.: "פעם באו בני מצרים לדון לפני אלכסנדר מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום" תנו לנו כסף וזהב שנטלתם. אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס... נתנו לו רשות והלך ודן עמהן, אמר להן: מהיכן אתם מביאין ראייה, אמרו לו מן התורה, אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. אמר להם אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים, נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה, מיד הניחו שדויתיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו, ואותה שנה שביעית היתה". נחזור לעניננו.

אין 'נא' - אלא לשון בקשה

לגבי הפסוק יא,ב: מדוע ביקש הקב"ה דווקא בלשון "נא"? מופיע אצל חז"ל בברכות דף ב: דבר נא באזני העם וגו' - אמרי דבי רבי ינאי: אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקדוש ברוך

הוא למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל; בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק (אברהם אבינו): ועבדום וענו אתם - קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול - לא קיים בהם.

אמרו לו: ולואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם: מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם: בבקשה מכם, הוציאוני היום ואיני מבקש כלום". כלומר זה בגלל ההבטחה לאברהם אבינו. נשאלת השאלה מדוע הבטיח ד' לאברהם אבינו שיצאו ברכוש גדול? אנחנו ממלכת כהנים וגוי קדוש לא ממלכת כסף וזהב. תמוה. ולא עוד אלא שעניין זה מוזכר ארבע פעמים:

א. אצל אע"ה בברית בין הבתרים, ברא' טו, יד;

ב. אצל משה רבנו במעמד הסנה שמות ג, כב ;

ג. לקראת יציאתם ממצרים שמות יא,ב;

ד. ביצי"מ, כאשר קיימו זאת. (שמות יב, לה).

ובכולם הפרוש הוא: רוקנו את מצרים. וינצלו את מצרים "א"ר אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים: (ברכות ט:). תמוה. אין חולקים על כך שכסף הוא דבר חשוב ונחוץ. אך כאן זה נראה מרכזי ומהותי.

עוני ושפלות, עשירות וכבוד

ת: אדם פרטי אינו חייב להיות עשיר אך לא כן עם. הרמח"ל מסביר (מס"י פ"א) לגבי אדם פרטי- העושר והעוני, שניהם יכולים להיות נסיון בעולם הזה. עוני יכול להעביר אדם על דעתו עד שיחטא וכן העושר. אצל מדינה הדבר הוא אחר. מדינה צריכה להיות עשירה.

מדינה אינה עניין פרטי. ולא רק שהמדינה צריכה להיות עשירה היא גם זקוקה לעדפים לשימוש עתידי (רזרבות). העושר אינו רק עניין פיסיו קיומי אלא יש בו מימד ערכי: כבוד. וכשמדובר במדינת ישראל הרי זה כבוד ד'! מה שעברנו במצריים אינו רק עבדות ועינוי. אחד הדברים הקשים הוא ההשפלה. רבי אברהם אבן עזרא תמה איך זה שכיצאנו ממצרים והיו לנו שש מאות אלף בחור עם נשק (וחמושים עלו (שמ' יג, יח)) לא יכולנו להילחם! ומסביר שאמנם לא היתה כאן בעיה צבאית אלא נפשית. היתה לנו נפש שפלה. "התיצבו וראו את ישועת ה'" כי אתם לא תעשו מלחמה רק תראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום. יש לתמוה איך יירא מחנה גדולה של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם. ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם. התשובה כי המצרים היו אדונים לישראל וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו. והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה. הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט ולולי תפלת משה היה חולש את ישראל. והשם לבדו שהוא עושה גדולות. ולו נתכנו עלילות. סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים. כי אין כח בהם להלחם בכנענים עד שקם דור אחר דור המדבר שלא ראו גלות. והיתה להם נפש גבוהה כאשר הזכרתי בדברי משה בפרשת ואלה שמות (שמות יד, יד).

במקום אחר שואל הראב"ע מדוע גדל משה רבנו בבית פרעה : ואלו דבריו: "ומחשבות ה' עמקו ומי יוכל לעמוד בסודו ולו לבדו נתכנו עלילות, אולי סבב ה' זה שיגדל משה בבית המלכות - להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות. ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים..." (שמות ב, ג)

משה היה היהודי היחיד בכל מצרים שהלך זקוף קומה. את רוממות קומתו של משה אפשר גם להבין מסגנון הדיבור בינו ובין פרעה. למשל: " ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך" (שמות ד, כג), "ויאמר משה גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות... וכו' (י, כה), " ויאמר משה כן דיברת לא אוסיף עוד ראות פניך (יא, כט), " ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי... (יב, לא) זו תופעה מופלאה שאדם זקן בן שמונים מסתובב חפשי במצרים, מאיים, מתרה, מעניש, נכנס ויוצא לפני המלך כאוות נפשו לא מפחד מדבר! חז"ל אומרים שמשה הלך אל פרעה יחד עם שבעים הזקנים אך הם נשמטו אחד אחד מרוב הפחד. (שמות ה, א רש"י). משה רבנו לא ידע פחד כיוון שגדל כנסיה! אבל לא כן עם ישראל המשועבד, המעונה והמושפל.

מלחמה על כבוד ישראל

בזמן השואה אמר גדול אחד: רבי מנחם זמבה הי"ד זצ"ל: אם הגויים גוזרים עלינו משהו אסור לקבל ויש למסור את הנפש. עכשיו שגוזרים עלינו למות כצאן לטבח אסור להסכים! יש למסור את הנפש ולהרג כדי שלא יוכלו להרוג אותנו. מן פלפול מיוחד: לא ניתן להם להרוג אותנו גם אם זה יעלה לנו בחיינו! מרד גטו וורשה לא היה על מנת להציל את החיים אלא למות כלוחמים ולהציל את כבוד ישראל! אותו דבר קרה כשהגנרל רומל ימ"ש היה קרוב מאד לארץ ישראל. המצב בארץ היה מתוח מאד. התחלקו לשלשה חלקים. היו כאלה שאמרו לברוח למדבר יהודה. היו כאלה שהרבו בתפילה, במיוחד על קברו של "אור

החיים" הקדוש זצ"ל שהיה אז יום השנה שלו (טו תמוז) ואלה שהחליטו על הקמת ביצורים על הכרמל ע"מ לא לפול לידיהם של הנאצים ללא מלחמה. (עדות לביצורים על הכרמל ניתן לראות עד היום).

לבסוף היה זה הגנרל מונטגומרי ש"סילק את הגרמנים מהיבשת הזו" כביטוי. הוא זה שהיה השליח האלוקי לניצחון בקרב על עלמיין שבמצרים. ניצחון בעלות הברית בקרב הסיר סופית את האיום הגרמני מעל מצרים ותעלת סואץ, ושם קץ לתוכנית הגרמנית הגרנדיזית להשתלט על המזרח התיכון באמצעות תנועת מלקחיים גדולה של כוחותיו של רומל מדרום והכוחות הגרמניים בקווקז מצפון. ציר המפנה ההסטורי היה בירושלים!!!

ריפוי הפחד וחיזוק האומה

הפחד הנורא שהיה עלינו הוא מקללת הגלות. "ונתתי פני בכם ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם" (ויק' כו, יז) "ונתתי מורך בלבבם" דברים יא, ג) ומפני הפחד והמורך הזה יש לרפא את עמנו. יש ללמד את עצמנו גבורה. מסביר הרמב"ם במו"נ שארבעים שנה במדבר הם "קורס הגבורה" שעברנו. " ויענך וירעיבך ויאכילך את המן" (דב' ח, ג) " אדם לומד גבורה בתנאים קשים. לא לומדים גבורה ביום אחד ואולי גם לא בדור אחד. אולי יש צורך אלוקי שיבואו אנשים אחרים (במד' יד, כט). "...כמו שנודע שההליכה במדבר ומיעוט הנאות הגוף מרחיצה וכיוצא בהם יולידו הגבורה, והפכם יולידו רוך לבב... " מורה נבוכים ג לב. וע' הרחבה במפגש לפרשת בשלח סע' א, "למען ילמדו גבורה".

אחת הדרכים שיכולה לעזור לאדם או לאומה להרגיש בעל ערך היא העשירות אע"פ שהיא אינו מטרה בפ"ע אלא אמצעי ועניין חיצוני. כמובן הקב"ה היה יכול להצמיח גבורה בן רגע בלב יחיד ובלב אומה אך הקב"ה אינו מתערב בבחירה החפשית.

לכן מופיעה פה המילה "נא". "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב". זהו אמצעי בלבד. זו אינה מצווה. אולי אפשר לחזק את רוח העם בדרך אחרת. יש שני מצבים קיצוניים. האחד: "אלהי כסף ואלהי זהב"- כל החיים זה כסף. והאחר, ללא כסף כלל ואז החיים מתמוטטים. אדם עני נחשב כמת (נדרים ד, סד) ו"חכמת המסכן בזויה" (קהלת ט, טז). בספר הכוזרי אומר הפילוסוף שלא ישאל את היהודים כי הם עניים ומבוזים. " אבל היהודים די לי במה שהוא נראה משפלותם ומיעוטם ושהכל מואסים אותם" (כוזרי א, ד).

לעומת זאת כל אחד מכבד אדם עשיר וכל אומה מכבדת אומה עשירה. היום אין מי שלא מכבד את מדינת ישראל. חלק אוהבים וחלק שונאים אך אין מי שמזלזל בה. כולם מעריכים ומכבדים אותנו בגלל הכוח הכלכלי, הצבאי, המדעי, החברתי, החינוכי וכו'.

- גם כהן גדול צריך להיות עשיר ומכובד. אם איננו עשיר, נותנים לו כסף. זה כבוד ד'. אם הוא בעל מום הוא פסול מלעבוד המקדש.
- בני תורה בחוץ לארץ- לבושם מכובד. "יתיב [=ישבון] רבי חייא בר אבא ורבי אסי קמיה [=לפני] דרבי יוחנן, ויתיב רבי יוחנן וקא מנמנמ. אמר ליה רבי חייא בר אבא לרבי אסי: ... מפני מה תלמידי שבבבל מצויינין (=לבושים בצורה נאה)? לפי

שאינן בני תורה". (שבת קמה ע"ב) על כך אומר להם רבי יוחנן שהסיבה היא לא שאינם בני תורה אלא שאינם בני מקומם. אם הם לא יתלבשו בצורה יפה ומכובדת הם יבוזו. בארץ ישראל, לעומת זאת, אין צורך ב"תפאורה" המכובדת כי מכירים את מהות האדם.

לעשירות ולכבוד יש גם מטרה להקרין ולהשפיע על הגויים. לא נוכל להשפיע קדושה ורוממות על העולם אם נהיה רק רועי צאן. "חכמת המסכן בזויה" (קהלת ט, טז). אנו שואפים למצב כפי שהיה בזמן שלמה המלך שהיה עשיר מופלג ושמע גדלו ותפארתו נודע בכל העולם.

בעין איה לברכות ט, ב מסביר הרב זצ"ל:

"עיקר הכוונה העליונה של יציאה ברכוש גדול, הי' כדי לרומם את רוח העם שניתן בשפל מצב העבדות שנים רבות, בטבע השפלה נפשו ואינו מבקש גדולות. ע"כ ראוי להרגיל נפשו בבקשות גדולות, כדי שיבא מזה ג"כ לשאוף לגדולות במעלות הנפשות והמידות העליונות. ע"כ להורות שאין זה עיקר התכלית לשאוף אל אהבת כסף וזהב, ע"כ לא בא הדבר בתורת ציווי כ"א בבקשה, למען יעלה הדבר בשלימות. רוחם השפל יתרומם ע"י ראותם עצמם מסובלים בעושר, ועם זה ידעו שלא זה הוא תכלית המבוקש, שהרי כל הענינים התכליתיים נאמרו להם בתורת ציווי ואזהרה, ודבר זה נאמר בלשון בקשה והתנצלות, כדי שלא יאמר אותו צדיק. ואמירתו של אברהם ג"כ י"ל מפני שכל מטרתו היתה להעמיד אומה המכרת את ד', ומודיעה שמו הגדול בעולם ע"י מציאותה והנהגתה כדרך שעשה הוא ע"ה בהיותו אחד בעולם. ולפעול על עמים רבים צריך גדולת הנפש ושאיפה ג"כ לרכוש ומקנה וקנין, שע"ז מתקרבים עמים רבים זה לזה ולמדים איש מדרכי רעהו. ע"כ ע"י אהבת הכסף שמזה בא מקנה וקנין כשהוא במצב הגון, לעשות עושר במשפט, מביא ג"כ לידי התכלית המבוקש להאיר אור ד' ע"י ישראל בעולם. מה שא"כ אם יסתפקו בשפלות נפשם רק להיות מרעים בעדר ואיכרים לבדם, ודבר לא יהי' להם עם אדם, ועמים זולתם לא ידעום, איך מתפשט אור ד' בעולם. ע"כ אברהם לתכליתו העליון בקש להרגיל נפשם אחרי שפלות עבודתם, שהי' כור הברזל לצרף סיגיהם ולהרגילם בהכנעה הדרושה לעול תורה ומצותי', שעם זה יחד יתרגלו ברוממות הנפש ושאיפה לחיים מדיניים חברותיים שיבאו ע"י הרצון להרבות הרכוש. וביאר יפה ע"י המשל, שישראל מצד מצבם הנשפל שנמשלו לחבושים בבית האסורים, לא היו יכולים כלל לצייר אושר יותר גדול מהיציאה מעבדות להיות אדונים לנפשם, והתרוממות הנפש אל הרכוש הי' דרוש להעשות בדרך בקשה להגיע את התכלית המבוקש. ואע"פ שהי' מוכן להם ביזת הים, כדחז"ל שהי' גדול מביזת מצרים, י"ל שזו גרמה הרדיפה שלהם, כדחז"ל אמרו לוקינו ונוטל ממונינו. או הי' צריך ג"כ רוממות הנפש לקבל שפע המעלה של גילוי שכינה שעל-ים סוף, כדחז"ל, ראתה שפחה על הים כו' (עין איה ברכות קיד).

יהי רצון שנזכה לעושר גדול, כבוד גדול, גבורה אדירה ומת"כ אף יושפעו לטוב כל עמי העולם ויתקדש שמו הגדול בעולמים כולם.

ישיבת עטרת ירושלים ע"ר ת"ד 1076 ירושלים 91009 טל. 02-6284101 פקס. 02-6261528
להרשמה לקבלת ההודעות יש לשלוח מייל: toratraviner@yahoo.com www.ateret.org.il

